

ASMENS PRIVATAUS GYVENIMO PASLAPTIS IR SU JA SUSIJUSIOS PROBLEMOS BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ

Doktorantas Artūras Panomariovas

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Baudžiamojo proceso katedra

Ateities g. 20, 2057 Vilnius

Telefonas 71 46 39

Elektroninis paštas bpk@ltu.lt

Pateikta 2001 m. liepos 5 d.

Parengta spausdinti 2001 m. gruodžio 14 d.

Recenzavo Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedros docentas dr. Jurgis Rinkevičius ir Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedros docentas dr. Alvydas Barkauskas

S a n t r a u k a

Straipsnyje aptariama asmens privataus gyvenimo paslapties samprata, šios paslapties turinio struktūriniai elementai, teisinė reglamentacija. Įvertinant tai, kad baudžiamasis procesas paprastai yra laikomas tuo teisiniu instrumentu, kuriuo valstybė, siekdama greitai ir iki galo išaiškinti nusikalstamas veikas, dažniausiai pažeidžia asmens privataus gyvenimo paslaptis ir apriboja žmogaus teises bei laisves, asmens privataus gyvenimo paslapties pažeidimo ribų ir tokio pobūdžio paslapties apsauga tampa aktuali problema baudžiamajame procese. Šiuo straipsniu siekiama atkreipti dėmesį, kad tik tinkamai sutvarkius ir išaiškinus baudžiamojo proceso normas baudžiamasis procesas gali būti laikomas tikrąja žmogaus teisių bei laisvių apsaugos priemone, kuria naudojantis kaltas dėl padaryto nusikaltimo asmuo yra teisingai nubaudžiamas apribojant tokio asmens teises, o kitų asmenų teisės ir teisėti interesai, taip pat ir interesas išsaugoti asmens privataus gyvenimo paslaptį, tinkamai saugomi ir neatskleidžiami.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnyje, Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos 12 straipsnyje, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktų 17 straipsnyje, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje įtvirtinta pagrindinė asmens teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą yra ne kas kita kaip asmens teisė turėti privataus gyvenimo paslaptį (paslapčių). Asmens privataus gyvenimo paslaptis užsienio literatūroje bei teisės aktuose dažniausiai įvardijama terminu „*privacy*“, kuris lietuvių kalboje reiškia paslaptį arba slaptumą [1, p. 364].

Asmens teisė turėti privataus gyvenimo paslaptį pirmiausia įtvirtinta tarptautiniuose teisės aktuose bei daugelio valstybių konstitucijose. Išimtis – Indijos, Airijos, Malaizijos, Norvegijos, Australijos, Austrijos, Kanados, Prancūzijos ir Singapūro konstitucijos, tačiau tai, kad šių valstybių konstitucijose nėra tiesiogiai įtvirtinta asmens teisė turėti privataus gyvenimo paslaptį, nereiškia, jog šios valstybės nepripažįsta tokio pobūdžio paslapčių.

Įvertinant tai, kad „asmens privataus gyvenimo paslapties“ turinį išimtinai sudaro asmeninio pobūdžio informacija (pvz., informacija apie asmens ar asmenų: tarpusavio santykius, įpročius, pažiūras, polinkius, intymaus gyvenimo aplinkybes, fizinius trūkumus, socialinę praeitį), kurios viešas atskleidimas gali pakenkti asmens karjerai arba normaliam gyvenimui visuomenėje (pvz., informacija apie išnykusį arba panaikintą teistumą ir pan.), ir tai, kad tokios paslapties apibrėžimas privalo būti nei per daug siauras ir nei per daug platus, tačiau apimantis visas privataus gyvenimo sritis, tiksliai apibrėžti „asmens privataus gyvenimo“ paslaptį („*privacy*“) yra gana sunku, todėl ir šios paslapties apibrėžimų nėra labai daug.

Vieni iš pirmųjų, pabandę apibrėžti „asmens privataus gyvenimo paslaptį“, arba „*privacy*“, buvo amerikiečių teisininkai L. Brandeisas ir S. Warrenas. Dar 1890 m. savo straipsnyje „*The Right to Privacy*“ „asmens privataus gyvenimo paslaptį“ jie įvardijo kaip „teisę likti vienam“ [2, p. 91–92].

A. Westinas savo veikale „*Privacy and Freedom*“ „asmens privataus gyvenimo paslaptį“ apibrėžė kaip individų, jų grupių arba juridinių asmenų apsisprendimo teisę spręsti, kada, kokiais atvejais ir kokios apimties informacija apie juos gali būti patikėta kitiems asmenims [3, p. 7–8].

R. Gavisonas „asmens privataus gyvenimo paslaptį“ įvardijo kaip būklę (būseną), kurią žmogus gali prarasti savo paties sprendimu arba dėl kitų žmonių veiksmų. Be to, R. Gavisonas teigė, kad „asmens privataus gyvenimo paslaptį“ sudaro trys elementai: „anonimiškumas“ (asmens teisė išlikti neatpažintam), „vienatvė“ (asmens teisė nebūti stebimam) ir „intymumas“ (asmens teisė bendrauti su paties pasirinktais asmenimis, nepatiriant išorinio kišimosi) [4, p. 428].

Europos Tarybos Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje 428/1990 „Dėl masinės informacijos priemonių“ asmens privatus gyvenimas apibrėžtas kaip žmogaus teisė gyventi asmeninį gyvenimą, į kurį būtinai prireikus kišamasi kuo mažiausiai. Ši teisė apima asmeninį, šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą be leidimo publikuoti asmeninę nuotrauką, draudimą skelbti gautą arba surinktą konfidencialią informaciją [5, p. 383].

„Asmens privataus gyvenimo paslaptis“ apibrėžiama ir kaip:

- „individo teisė būti apsaugotam nuo kišimosi (fizinėmis ar informacijos priemonėmis) į jo asmeninį, jo šeimos gyvenimą ar reikalus“ [6, p. 7];
- „autonominė individo sritis, į kurią negali kištis nei valstybė, nei joks kitas asmuo“ [7].

Kaip matyti iš pateiktų „asmens privataus gyvenimo“ paslapties apibrėžimų, „asmens privataus gyvenimo“ paslaptis yra ne kas kita kaip priemonė, padedanti konkrečiam asmeniui išlaikyti savo individualumą. „Asmens privataus gyvenimo“ paslaptis yra ta priemonė, kuri, viena, suteikia galimybę asmeniui pabūti vienam, antra, suteikia asmeniui galimybę pasirinkti, kada, su kuriais asmenimis ir kaip bendrauti [8, p. 404]. Visuomenėje gyvenantis žmogus tik tada gali laikyti save atskira, nepakartojama asmenybe, kai jis pats savo iniciatyva gali reguliuoti ir nusistatyti santykius su kitais visuomenės individais, su pačia visuomene ir valstybe. Gal todėl pati žmogaus teisė turėti savo asmeninį gyvenimą arba asmeninio gyvenimo paslaptį yra prilyginama tokioms žmogaus teisėms kaip teisė į gyvenimą, teisė į asmeninę laisvę, kurios egzistuoja nepriklausomai nuo valstybės valios ar norų.

Baudžiamojo proceso teorijoje žmogaus teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą kartais tapatinama ir su žmogaus asmens neliečiamumo teise [9, p. 11]. Toks šių teisių tapatinimas yra logiškas ir pagrįstas, nes pažeidus žmogaus būsto, asmens susirašinėjimo, pokalbių telefonu, telegrafo pranešimų neliečiamumą žala padaroma ne būstui, ne laiškam ar kitokiems pranešimams, o žmogui kaip asmenybei.

Nors asmens privataus gyvenimo paslaptis buvo pripažįstama dar senovės Graikijoje ir Kinijoje, tačiau pirmą kartą ši paslaptis tarptautiniu lygiu buvo pripažinta ir įtvirtinta tik 1948 m. Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos 12 straipsnyje. Jame yra nustatyta, kad: „Niekas neturi patirti savavališko kišimosi į jo asmeninį ir šeiminių gyvenimą, jo buto neliečiamybę, susirašinėjimo slaptumą, kėsಿನimosi į jo garbę ir orumą. Kiekvienas žmogus turi teisę į įstatymo apsaugą nuo tokio kišimosi arba tokių pasikėsಿನimų“. Vėliau asmens teisė turėti privataus gyvenimo paslaptį buvo įtvirtinta ir kituose tarptautiniuose teisės aktuose (pvz., Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir kt.).

Tarptautinių teisės aktų analizė (žr. Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos 12 straipsnį, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 17 straipsnį, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnį ir kt.) leidžia daryti išvadą, kad „asmens privataus gyvenimo“ paslapties turinį sudaro keturi savarankiški, tačiau kartu ir tarpusavyje susiję elementai:

- informacinis privatumas, t.y. kai asmuo pats savo iniciatyva gali disponuoti savo asmens duomenimis (asmens duomenys – bet kuri informacija, susijusi su fiziniu asmeniu, kurio tapatybė tiesiogiai ar netiesiogiai gali būti nustatyta pasinaudojant tam tikrais duomenimis (pvz., žr. [10; 11]), žinoti apie savo duomenų tvarkymą medicinos, kreditų ir kitose srityse, susipažinti su kitų asmenų tvarkomais savo asmens duomenimis, reikalauti ištaisyti savo duomenis ir pan.;
- kūno neliečiamumas, t.y. be žmogaus sutikimo negali būti atliekami jokie medicininiai arba moksliniai jo bandymai (pvz., privaloma tvarka atliekami narkotikų testai ir pan.);
- asmens susirašinėjimo, pokalbių telefonu, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo neliečiamumas;
- asmens būsto arba teritorijos neliečiamumas.
- Visi šie „asmens privataus gyvenimo“ paslapties struktūriniai elementai yra įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje bei kituose Lietuvos teisės aktuose, pavyzdžiui:
- teisė į informacijos apie asmenį privatumą – Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnyje, Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme [11], Visuomenės informavimo įstatyme, Sveikatos sistemos įstatyme, Psichikos sveikatos priežiūros įstatyme, Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatyme ir kt.;
- teisė į kūno neliečiamumą – Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnyje, Lietuvos Respublikos biomedicininų tyrimų etikos įstatyme, Psichikos sveikatos priežiūros įstatyme ir kt.;
- teisė į asmens susirašinėjimo, pokalbių telefonu, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo neliečiamumą – Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnyje, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatyme, Pašto įstatyme, Baudžiamojo proceso kodekso (BPK) 10¹ straipsnio 2 dalyje, BPK projekto 41 straipsnio 9 dalyje ir kt.;
- teisė į būsto arba teritorijos neliečiamumą – Lietuvos Respublikos Konstitucijos 24 straipsnyje, Baudžiamojo proceso kodekso 10¹ straipsnio 2 dalyje, BPK projekto¹ 41 straipsnio 9 dalyje, Baudžiamajame kodekse (BK 136 str., naujojo BK 165 str.) ir kt.

Šie mūsų paminėti „asmens privataus gyvenimo“ paslapties turinio struktūriniai elementai, tiek visi kartu, tiek atskirai paimti, yra reikšmingi baudžiamajam procesui, nes baudžiamasis procesas yra tas teisinis instrumentas, kuriuo valstybė, siekdama greitai ir iki galo išaiškinti nusikalstamas veikas, dažniausiai pažeidžia asmens privataus gyvenimo paslaptis ir apriboja žmogaus teises bei laisves, pavyzdžiui:

- BPK 74 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad įrodymais baudžiamojoje byloje „[...] yra bet kokie faktiniai duomenys [...]“ ir BPK 74 straipsnio 2 dalyje (BPK projekto 89 str., 90 str. 1 d. 6 p.) bei 90 straipsnyje (BPK projekto 85 str.) esant atviram dokumentų ir daiktinių įrodymų („kiti dokumentai“, „visi kiti daiktai“) sąrašui, leidžia daryti prielaidą, kad ir tie duomenys, kurie sudaro „asmens privataus gyvenimo“ paslaptį, gali būti sėkmingai pripažinti įrodymais baudžiamojoje byloje, jei jie yra susiję su baudžiamojoje byloje įrodinėtinomis arba nustatytinomis aplinkybėmis (BPK 18 str. 1 d., 71, 73 str., BPK projekto 2 str., 19 str. 3 d.);
- BPK 75 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad kvotėjas, tardytojas, prokuroras ir teismas turi teisę savo žinioje turimose bylose šaukti BPK nustatyta tvarka bet kurį asmenį siekdamas, kad toks asmuo būtų apklaustas kaip liudytojas, nukentėjęsysis arba kad pateiktų išvadą kaip ekspertas, išsireikalauti iš fizinių bei juridinių asmenų bet kokius dokumentus ar daiktus (taip pat BPK projekto 144 str.), galinčius turėti byloje reikšmės, leidžia teigti, kad ikiteisminį tyrimą atliekantis asmuo bei teismas gali šaukti liudytoju net tą asmenį, kuriam, pavyzdžiui, kaip atliekančiam profesines pareigas, buvo patikėta informacija, sudaranti jo profesinę paslaptį (pvz., gydymo, notaro, dvasininko ir kt.);
- BPK 77 straipsnyje (BPK projekto 75 str.) įtvirtinta nuostata, kad liudytoju gali būti šaukiamas kiekvienas asmuo, apie kurį yra duomenų, kad jis žino kokias nors su

¹ Tekste cituojame ir duodame nuorodas į 2001 m. sausio 22 d. redakcijos Baudžiamojo proceso kodekso projekto normas ir straipsnius.

byla susijusias aplinkybes (išimtį sudarytų BPK 78, 78¹ str., BPK projekto 76, 78 str.) ir BPK 80 straipsnio 1 dalyje (BPK projekto 79 str. 1 d.) įtvirtinta nuostata, kad kiekvienas šaukiamas liudytoju asmuo privalo atvykti ir duoti parodymus apie visa, kas jam žinoma byloje, leidžia teigti, kad asmuo, pašauktas liudytoju, privalės atskleisti ikiteisminio tyrimo pareigūnui ar teismui, siekiančiam ištirti nusikalstamą veiką, savo „asmens privataus gyvenimo“ paslaptį, taip pat ir bet kokią kitą jam patikėtą saugoti paslaptį (pvz., profesinę, komercinę ir pan.);

- BPK 182, 183 straipsniuose (BPK projekto 179 str.) įtvirtinta nuostata, kad akistaton suvedami asmenys, kurių parodymuose yra esminių prieštaravimų ir kad akistaton suvedamų asmenų paklausiama, kokie jų tarpusavio santykiai, leidžia teigti, jog asmuo, suvestas akistaton su kitu asmeniu, duodamas parodymus atsakęs apie savo ir kito akistaton suvesto asmens tarpusavio santykius, atskleis savo „asmens privataus gyvenimo“ paslaptį;
- BPK 202 straipsnyje (BPK projekto 134 str.) įtvirtinta, kad tardytojas turi teisę atlikti įtariamojo, kaltinamojo ar nukentėjusiojo asmens apžiūrą, prireikus nustatyti ant jo kūno nusikaltimo pėdsakus ar ypatingas žymes, jeigu nereikalinga teismo medicininė ekspertizė. Galime teigti, kad ir šiuo atveju „asmens privataus gyvenimo“ paslaptis taip pat gali būti pažeista, nes šio procesinio veiksmo atlikimas dažnai yra susijęs su asmens apsinuoginimu, kurio metu susipažįstama ne tik su nusikaltimo pėdsakais, bet ir su ypatingomis kūno žymėmis (tatuiruotėmis, apgamais, ligos pėdsakais ir pan.), galinčiomis sudaryti to asmens „privataus gyvenimo“ paslaptį, ir t.t.

Tačiau iš mūsų pateiktų pavyzdžių negalima vienareikšmiškai teigti, kad baudžiamasis procesas yra tas teisinis valstybės instrumentas, kuriuo „asmens privataus gyvenimo“ paslaptys yra tik pažeidžiamos ir viešinamos. Čia tenka pažymėti, kad baudžiamasis procesas yra gana „universalus teisinis instrumentas“, nes naudojant jį galima ne tik pažeisti asmens privataus gyvenimo paslaptis, bet ir jas apsaugoti. „Asmens privataus gyvenimo“ paslaptis baudžiamajame procese visų pirma apsaugoma per procesines garantijas ir procesinę formą. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21, 22, 24 straipsniuose įtvirtintą asmens teisę turėti „asmens privataus gyvenimo“ paslaptį transformavus arba perkėlus į BPK 10, 10¹ straipsnius (BPK projekto 41 str.) šią paslaptį apsaugo keletas baudžiamąjo proceso įstatymo numatytų apsaugos priemonių. Pavyzdžiui, tuo atveju jei areštuojama pašto – telegrafo korespondencija arba kai daromas jos poėmis (BPK 196 str., BPK projekto 139 str.), teisėti asmens arba asmenų privatūs interesai yra apsaugomi šiomis procesinėmis garantijomis: privalomu nutarimu arba nutarimu iškelti baudžiamąją bylą (BPK 130 str.), tardytojo motyvuotu ir prokuroro sankcionuotu nutarimu ar teismo (pagal BPK projekto 139 str. 1 d. ikiteisminio tyrimo teisėjo) nutartimi (BPK 196 str. 1 d.) areštuoti paštą – telegrafą ar daryti šios korespondencijos poėmį, privalomai surašomu BPK nustatyta forma protokolu ir pan.

„Asmens privataus gyvenimo“ paslaptis baudžiamajame procese taip pat gali būti apsaugota ir per kitą paslaptį, t.y. per „parengtinio tyrimo duomenų“ paslaptį, kuri plačiąja prasme galėtų būti laikoma procesine garantija. Taip noras išsaugoti „parengtinio tyrimo duomenų“ paslaptį kartu gali tapti priemone, apsaugančia „asmens privataus gyvenimo“ paslaptį, pavyzdžiui – ikiteisminio tyrimo pareigūnas, norėdamas išsaugoti parengtinio tyrimo duomenų paslaptį, kartu privalo imtis priemonių, kad nebūtų atskleidžiamos su byla nesusijusios asmeninio gyvenimo aplinkybės, paaiškėjusios darant poėmį arba kratą (BPK 191 str., BPK projekto 140 str. 8 d.). Čia turėtume atkreipti dėmesį, kad „asmens privataus gyvenimo“ paslaptį galima sužinoti ir ją pažeisti ne tik kratos ir poėmio metu, bet ir atliekant kitus tardymo veiksmus (akistatą, apžiūrą, turto areštą, tardymo eksperimentą, ekspertizę ir kt.), tačiau šiais atvejais ikiteisminio tyrimo pareigūnas, vadovaujantis baudžiamąjo proceso įstatymo nuostatomis, gali, bet neprivalo įspėti asmenis, kurių akivaizdoje buvo atliekami tardymo veiksmai, dėl sužinotų parengtinio tyrimo duomenų atskleidimo neleistinumo (BPK 157 str. 2 d., BPK projekto 166 str. 2 d.), nors toks įspėjimas turėtų būti būtinas, nes jis (įspėjimas), mūsų nuomone, apimtų ir draudimą atskleisti arba atskleisti sužinotą „asmens privataus gyvenimo“ paslaptį.

Objektyvumo dėlei tenka pažymėti, kad baudžiamojo proceso normos numato galimybę apsaugoti „asmens privataus gyvenimo“ paslaptį ne tik ikiteisminio, bet ir teismo nagrinėjimo metu. Viena iš „asmens privataus gyvenimo“ paslapties apsaugos priemonių yra įtvirtinta BPK 16 straipsnio 2 dalyje (BPK projekto 9 str. 2 d.), kuri nustato, kad „neviešas teisminis nagrinėjimas, be to, leidžiamas motyvuota teismo nutartimi [...] lytinių nusikaltimų bylose, taip pat kitose bylose, siekiant užkirsti kelią pagarsinimui žinių apie intymias bylose dalyvaujančių asmenų gyvenimo puses [...]“. Toks viešumo principo (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 117 str. 1 d., BPK 16 str. 2 d.) ribojimas yra viena iš procesinių priemonių, kuri padeda ne tik apsaugoti „asmens privataus gyvenimo“ paslaptį nuo nepagrįsto atskleidimo teismo nagrinėjimo metu, bet ir padeda nustatyti tiesą nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje. Uždaras teismo posėdis turėtų trukti tol, kol yra tiriamos aplinkybės, kurios buvo pagrindas skelbti neviešą (uždarą) teismo posėdį. Ištyrus tokias aplinkybes tolesnis baudžiamosios bylos nagrinėjimas turėtų būti tęsiamas jau viešame teismo posėdyje.

Atkreiptinas dėmesys, kad „asmens privataus gyvenimo“ paslaptį gali sudaryti ne visa informacija apie žmogaus privatų gyvenimą. Taip teisme, nagrinėjant baudžiamąsias bylas, gana dažnai yra tiriamos su žmogaus privačiu gyvenimu susijusios aplinkybės (pvz., gyvenimo ir auklėjimo ir kt. sąlygos), kurios anaipol ne visada sudaro arba gali sudaryti žmogaus „asmens privataus gyvenimo“ paslaptį. Ar konkretūs duomenys sudaro „asmens privataus gyvenimo“ paslaptį, gali nuspręsti tik pats žmogus, nes „asmens privataus gyvenimo“ paslaptis yra sukuriama tik žmogaus vidinių įsitikinimų dėka, todėl ir žmogus, kuris mano, kad vieni ar kiti duomenys arba informacija sudaro jo „asmens privataus gyvenimo“ paslaptį ar paslaptis gali reikalauti, jog kiti asmenys (taip pat ir teismas), kuriems jis buvo priverstas patikėti savo paslaptį, imtųsi atitinkamų apsaugos priemonių tam, kad tokia paslaptis būtų apsaugota. Kaip tik ši priežastis lemia tai, kad baudžiamojo proceso teorijoje [12, p. 179; 13, p. 177] neretai keliamas klausimas dėl būtinybės „asmeninio gyvenimo ir susirašinėjimo slaptumą“ pripažinti vienu iš pagrindinių baudžiamojo proceso principų.

„Asmens privataus gyvenimo“ paslaptis paprastai nepriskiriama absoliučioms paslaptims, kurios jokiais atvejais negali būti atskleistos baudžiamajame procese.

Visiškos „asmens privataus gyvenimo“ paslapties apsaugos ar išsaugojimo negali tikėtis asmuo, kuris padarė nusikalstamas ar kitas priešingas teisei veikas [14]. Tokio asmens teisė reikalauti gerbti ir kiek įmanoma visiškai išlaikyti jo „asmens privataus gyvenimo“ paslaptį neatskleistą paprastai yra apribojama tiek, kiek pats asmuo, padaręs nusikalstamą ar kitą priešingą teisei veiką, savo iniciatyva apribojo bei pažeidė kitų visuomenės narių teises [15, p. 163; 16, p. 295]. Tačiau tai, kad nusikaltimą ar kitą priešingą teisei veiką padariusio asmens teisė į „asmens privataus gyvenimo“ paslaptį yra apribojama tiek, kiek jis pažeidė kitų visuomenės narių teises, dar nereiškia, kad baudžiamasis procesas neturi garantuoti tokio asmens „privataus gyvenimo“ paslapties apsaugos ar informacijos, sudarančios tokio pobūdžio paslaptį, slaptumo. Tokią „asmens privataus gyvenimo“ paslapties apsaugą baudžiamasis procesas turi užtikrinti dėl dviejų priežasčių: visų pirma tokios apsaugos poreikis išplaukia iš nekaltumo prezumpcijos principo turinio, nes net ir patraukto baudžiamojon atsakomybėn asmens negalime laikyti kaltu tol, kol jo kaltė nebus įrodyta ir pripažinta įsiteisėjusiu apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 str. 1 d.); antra, „asmens privataus gyvenimo“ paslaptis gali apimti arba susitapatinti su kitų asmenų, kurie nėra patraukti baudžiamojon atsakomybėn, „privataus gyvenimo“ paslaptimi ir todėl tokių asmenų intereso išlaikyti „privataus gyvenimo“ paslaptį sudarančią informaciją neatskleistą tenkinimas reikalauja imtis atitinkamų procesinių priemonių, kurios padėtų apsaugoti tų asmenų teises.

Baigiant šį straipsnį reikia pažymėti, kad „asmens privataus gyvenimo“ paslaptis yra glaudžiai susijusi ir su kitomis asmeninės reikšmės paslaptimis (profesine, komercine ir kt. paslaptimis), nes jei asmeninio gyvenimo gerbimas tam tikra prasme yra ir individo teisė užmegzti bei plėtoti santykius su jį jį panašiais, nėra jokio principinio pagrindo laikyti, kad komercinė ar profesinė veikla yra atitrūkusi nuo jo „asmeninio gyvenimo“. Būtent darbe dauguma žmonių turi daugiausia progų užmegzti ryšius su aplinkiniu pasauliu. Šį teiginį patvirtina faktas, kad žmogaus darbuose ne visada įmanoma atskirti tai, kas priklauso profe-

sinei sričiai, o kas jai nepriklauso [17, p. 433]. Toks „asmensinio gyvenimo“ ir profesinės veiklos susitapatinimas ypač būdingas laisvų profesijų atstovams (pvz., advokatams), kurių profesinė ir neprofesinė veikla kartais yra taip susipynusi, jog atskirti, kur baigiasi profesinė veikla ir kur prasideda „asmens privatus gyvenimas“, beveik neįmanoma.

Išvados

Asmens privataus gyvenimo paslaptis yra viena iš asmeninės reikšmės paslapčių, padedančių konkrečiam asmeniui išlaikyti savo individualumą. Turėti paslaptį reiškia išlikti arba išgyventi vienoje ar kitoje aplinkoje, vienomis ar kitomis gyvenimo sąlygomis. Paslapties turėjimas yra ne kas kita kaip individo biologinių, socialinių aplinkybių nulemta reakcija į aplinką. Kaip tik dėl šios priežasties daugelis valstybių (taip pat ir Lietuva) savo teisės aktuose įtvirtino asmens teisę turėti privatų gyvenimą arba privataus gyvenimo paslaptį, kuri dažnai prilyginama tokioms žmogaus teisėms kaip teisė į gyvenimą, teisė į asmens laisvę, t.y. teisėms, kurios egzistuoja nepriklausomai nuo valstybės valios ar norų. Asmens privataus gyvenimo paslaptis, kurią sudaro keturi ir savarankiški, ir kartu tarpusavyje susiję elementai (informacinis privatumas; kūno neliečiamumas; asmens susirašinėjimo ir kitokio susižinojimo neliečiamumas; asmens būsto arba teritorijos neliečiamumas), yra reikšminga baudžiamajam procesui, nes baudžiamasis procesas yra tas valstybės „teisinis instrumentas“, kuriuo asmens privataus gyvenimo paslaptį įmanoma tiek pažeisti, tiek ir apsaugoti. Taip baudžiamajame procese asmens privataus gyvenimo paslaptis visų pirma gali būti apsaugota per procesines garantijas ir procesinę formą; antra, parengtinio tyrimo metu ši paslaptis gali būti apsaugota per kitą paslaptį, t.y. per parengtinio tyrimo duomenų paslaptį, kuri plačiaja prasme galėtų būti laikoma procesine garantija. Tačiau šiuo metu baudžiamąsias bylas tiriantys ir nagrinėjantys pareigūnai ne iki galo išnaudoja baudžiamojo proceso galimybes tam, kad apribojant nusikaltimą padariusio asmens teisę į asmens privataus gyvenimo paslaptį tiek, kiek tas asmuo pažeidė kitų visuomenės narių teises, kartu būtų apsaugota kito asmens, kuris nėra patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, privataus gyvenimo paslaptis.

LITERATŪRA

1. **Armalytė O., Pažūsis L.** Anglų–lietuvių kalbų teisės žodynas. – Vilnius: Alma Litera, 1998.
2. **Лузин В.** Методы толкования Конституции и деятельности Верховного Суда США // Государство и право. 1997. №. 10.
3. **Westin A. F.** Privacy and Freedom. – New York: Atheneum, 1967.
4. **Gavison R.** Privacy and the Limits of the Law // Yale Law Journal, Jan 1980. Vol. 89. No. 3.
5. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso 7 str., 7–1 str. ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas apžvalga // Lietuvos teismų praktika: apžvalgos, konsultacijos, nutarimai, sprendimai, nutartys: civilinė teisė ir civilinis procesas. 1991 01 17–2000 06 16. 3–asis papild. leid. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2000.
6. **Report** of the Committee on Privacy and Related Matters. Chairmain David Calcutt QC. 1990. Cmnd. 1102. – London: HMSO.
7. **The Australian** Privacy Charter, published by the Australian Privacy Charter Group: Law School. University of New South Wales. – Sydney, 1994.
8. **Стецовский Ю. И.** Право на свободу и личную неприкосновенность. Нормы и действительность. – Москва: Дело, 2000.
9. **Иваник Н. П.** Неприкосновенность личности и некоторые вопросы уголовного права // Проблемы правового статуса личности в уголовном процессе. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1981.
10. **Directive** 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data.

11. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1996. Nr. 63–1479; 2000. Nr. 64–1924.
12. Palskys E. Baudžiamojo proceso principai naujojo Lietuvos Respublikos BPK projekte // Teisė: VU mokslo darbai. 1992. Nr. 26.
13. Корнуков В. М. Конституционные основы положения личности в уголовном судопроизводстве. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1987.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 198–1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 2000, Nr. 80–2423.
15. Алексеева Л. Б., Жуйков В. М., Лукашук И. И. Международные нормы о правах человека и применение их судами Российской Федерации. – Москва: Права человека, 1996.
16. Гомьен Д., Харрис Д., Зваак Л. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика. – Москва: Изд-во Московского независимого института международного права, 1998.
17. Europos žmogaus teisių teismo 1992 m. gruodžio 16 d. sprendimas Niemietz prieš Vokietiją // V. Berger. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija – Vilnius: Pradai, 1997.

Privacy and related Problems in the criminal Procedure

Doctoral Candidate Artūras Panomariovas

Law University of Lithuania

SUMMARY

In this article the author briefly discusses the concept of privacy and its regulation by Lithuanian legal acts. According to the author, privacy is one of personal secrets, which helps a particular individual to sustain his or her individuality. To have a secret means to survive or to resist in one or another environment or various living conditions. Having a secret means nothing else, but a reaction to the surrounding environment conditioned by biological and social circumstances of an individual. This reason was the one which conditioned the fact that many of countries (including Lithuania) consolidated in their legal acts the right of an individual for private life or the right of privacy, which often is placed on the same footing as such human rights like the right to life and the right to liberty, i.e. the rights which exist irrespective of the will or wishes of State. The right of privacy, which consists of four independent and at the same time inter-related elements (privacy of information; inviolability of person; inviolability of correspondence or any other kind of communication of person; inviolability of premises or territorial inviolability of person), is important to criminal procedure. Criminal procedure is the „legal instrument’ in the hands of State, which might help as to violate privacy of an individual as to protect it. Thus, the criminal procedure might protect the privacy of an individual, first of all, through the procedural guarantees and procedural form; secondly, during preliminary investigation privacy of individual might be protected through another secret, i.e. through the secret of preliminary investigation data, which, in a broad sense, could be considered as a procedural guarantee. However, at present officials, who investigate and adjudicate criminal cases, still fail to fully use all opportunities provided by criminal procedure to limit right of privacy of a person, who has committed a crime or act constituting an offence of right, to that extent, by which he has violated the rights of other members of society, or to protect privacy of other persons, who not being brought to criminal responsibility, yet are concerned with keeping in secret certain information which comprises privacy of that person.

